

Заславська Н.П.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У статті розглядається проблема формування ресурсного потенціалу банків у контексті забезпечення їхньої фінансової стійкості та стабільного розвитку. Здійснено аналіз діяльності українських банків щодо формування та управління ресурсною базою в сучасних умовах. Розглянуто тенденції розвитку вітчизняної банківської системи в умовах політичної та економічної нестабільності.

Ключові слова: банк, банківські ресурси, ресурсний потенціал, оптимізація ресурсної бази, економічна нестабільність, фінансова криза, фінансова стійкість.

Постановка проблеми. Стабільний розвиток економіки значною мірою визначається рівнем розвитку банківської системи держави, достатністю та ефективністю використання її ресурсного потенціалу. Сучасний стан світової банківської системи, як і банківських систем окремих країн, характеризується високою частотою змін на фінансових ринках, великою кількістю тенденцій, а також періодичністю виникнення фінансових криз, що відчутно позначається на їхній стабільності та істотним чином впливає на темпи розвитку світової та національних економік. У цьому контексті набуває актуальності вирішення проблеми забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банків та управління ним в умовах економічної нестабільності.

Аналіз процесу формування та структури ресурсного потенціалу банківського сектору української економіки виявив низький рівень капіталізації банків, її невідповідність міжнародним стандартам. Фінансова криза актуалізувала проблеми реструктуризації банків, нарощення банківського капіталу та необхідність розробки нових сучасних методів оптимізації структури ресурсної бази банків з метою зміцнення їхнього фінансового потенціалу. Ключове завдання банківського менеджменту в сучасних умовах полягає в ефективному управлінні ресурсним потенціалом та організації ефективного ризик-менеджменту. Для його вирішення необхідно розробляти нові форми і методи залучення коштів, здійснювати пошук дешевих джерел кредитних та інвестиційних ресурсів, одночасно підвищуючи показники прибутковості і ліквідності та мінімізуючи системні ризики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління банківськими ресурсами вважається одним із найбільш важливих та складних напрямів банківського менеджменту. Дослідженню ресурсного потенціалу банків, окремих аспектів його формування та управління присвячено роботи багатьох відомих вчених. Концептуальні засади, пов'язані з мобілізацією банківських ресурсів, досліджували у своїх працях М.Алексєєнко, О. Васюренко, О. Вовчак, Ж. Довгань, О.Заруба, А. Мороз, М. Савлук, а також зарубіжні вчені: Г. Асхауер, М. Гольцберг, Е. Долан, К. Кемпбелл, В.Кисельов, О. Лаврушин, П. Роуз, Дж. Сінкі. Особливості управління та окремі аспекти формування банківських ресурсів розглядали Н. Бицька, А. Вожжов, О. Дзюблюк, Д. Завадська, В. Корнєв, Т. Майорова,

І.Федосік та інші. Однак, в умовах гострої конкурентної боротьби та мінливості зовнішнього середовища важливою умовою забезпечення стабільності та фінансової стійкості банківської системи є вироблення стратегічного підходу до управління банківськими ресурсами, що актуалізує потребу подальшого дослідження зазначених питань.

Формулювання цілей статті: аналіз діяльності банків щодо управління ресурсним потенціалом та виявлення проблем і особливостей розвитку вітчизняної банківської системи в умовах фінансової кризи та економічної нестабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати аналізу ресурсного забезпечення діяльності українських банків свідчать, що у період після фінансової кризи 2008–2009 років намітилися певні тенденції до позитивних зрушень та зростання ресурсного потенціалу банківської системи. На кінець 2013 року відносні показники залучених та запозичених ресурсів банків вийшли на докризовий рівень. Відновлення довіри до банків дало поштовх до нарощування обсягів депозитних вкладів фізичних і юридичних осіб, частка яких у загальному ресурсному потенціалі вітчизняних банків збільшилася з 38,0% у 2009 році до 52,0% у 2013 році, в той час, як частка запозичених коштів банківської системи зменшилася з 49,0% до 33,0%, відповідно. Стабільний розвиток банків у посткризовий період підтверджується також і збільшенням капітальної бази та банківських активів. У 2012–2013 роках банківська система України після тривалої збитковості вийшла на позитивний фінансовий результат – 4,9 млрд грн та 1,4 млрд грн відповідно [2].

На початок 2014 року депозити клієнтів покривали 75% обсягу кредитного портфеля вітчизняної банківської системи. Зобов'язання банків збільшилися на 127,6 млрд грн і склали 1 085,5 млрд грн. Суттєво збільшилися залишки як на рахунках фізичних осіб клієнтів, так і на рахунках юридичних осіб. Варто зазначити, що суб'єкти господарювання головним чином збільшили залишки на рахунках до вимоги, у той час як фізичні особи переважно збільшували залишки на строкових депозитах. Перевищення темпів зростання обсягів депозитів над кредитами сприяло подальшому зниженню співвідношення кредити/депозити до 136% до кінця 2013 року, проти 142,5% у 2012 році та пікових 205%, які спостерігалися у 2008 році [1].

Основний попит банків на ринку депозитів у 2012–2013 роках був сконцентрований у гривневому сегменті. Загальний обсяг депозитів у національній валюті за 2013 рік збільшився на 32,1%, тоді як в іноземних валютах він зменшився на 0,8%. У результаті

доларизація депозитів за цей період знизилася з 43,7% до 36,8%. Збільшення обсягу депозитів здебільшого було забезпечено за рахунок довгострокових вкладень, частка яких у депозитному портфелі банків за 2013 рік зросла на 6,4% до рівня 41,1% [4].

Політична та економічна криза, що розпочалася наприкінці 2013 року, погіршила фінансовий стан вітчизняних банків. Як окремі банки, так і вся банківська система України сьогодні функціонують у складних умовах з високими ризиками. Внаслідок кризи на фінансовому і фондовому ринках комерційним банкам доводиться працювати в умовах різкого зниження обсягів фондування, що зумовлено значним відтоком коштів клієнтів, обмеженням доступу до міжнародних ринків капіталу, падінням курсу акцій, зниженням обсягів фінансової підтримки, яку українським дочірнім компаніям надавали іноземні материнські банки.

Низький рівень ресурсної бази та перевага коротких пасивів робить банківський сектор надто вразливим до ризику втрати ліквідності, підвищення кредитного та ринкового ризиків. Внаслідок цього банки мають обмежені можливості кредитувати нефінансовий сектор економіки та населення, забезпечувати достатній рівень довіри клієнтів і вкладників. Негативний вплив на банківську діяльність мають низькі доходи населення, а незадовільний фінансовий стан позичальників вимагає створення значних резервів, що в умовах відсутності відносно стабільних джерел надходження ресурсів ускладнює формування ресурсної бази комерційних банків.

Обмеження зовнішніх ринків стимулює банки до переорієнтування на депозити резидентів, що веде до зростання конкуренції на ресурсному ринку. Доступ банків до емісійного механізму НБУ є нерівномірним, а скорочення кредитування по операціях РЕПО вірогідно знизить попит банків на державні цінні папери. В умовах погіршення операційного середовища чутливість банківської системи стосовно основних індивідуальних ризиків помітно зросла. У поточному році прогнозується погіршення ліквідності фінансового сектору, активізація процесів консолідації банків, а також зниження якості доходних активів.

Нинішня висока ризикованість операцій із залучення ресурсів спонукає комерційні банки інтенсивно використовувати різні способи їхнього захисту для збереження власних фінансових позицій. Одним із таких способів є зважене управління процесом формування ресурсної бази банку. Головною метою банківського менеджменту у сфері ресурсного забезпечення банків є створення оптимальної ресурсної бази, яка за умови найменших видатків на формування фінансових ресурсів сприяє підтримці стабільного рівня дивідендів і доходів, підтримці репутації банку на рівні, достатньому для залучення ним необхідних грошових коштів на вигідних умовах.

Процес моделювання оптимізації ресурсної бази банку повинен ґрунтуватися на певних концептуальних засадах.

По-перше, цей процес повинен будуватися на оптимізації структури пасивів банку через встановлення відповідності між пасивами банку та структурою активів. Механізми управління активами і пасивами тісно пов'язані між собою і мають однаковий вплив на рівень рентабельності банку. Структура джерел фінансування діяльності банку повинна відповідати струк-

турі його активів, тобто певні види зобов'язань за строками та розмірами залучення повинні відповідати певним видам активів за строками та обсягами. Така відповідність істотно впливає на фінансову стійкість банку. Збалансована структура джерел фінансування формується із врахуванням характеристики об'єктів кредитування, прибутковості, оборотності активів та кон'юнктури ринку загалом.

По-друге, структуру пасивів необхідно планувати та підтримувати таким чином, аби співвідношення власного та залученого капіталу було оптимальним, що дасть можливість підвищити доходи банку та сприятиме зростанню його фінансової стійкості. Як відомо, використання залучених ресурсів, з точки зору фінансових результатів діяльності банку, ефективно лише тоді, коли ціна цих ресурсів є меншою за поточне значення норми прибутку. Ігнорування цього принципу призводить до зростання витрат на покриття боргів за рахунок власних коштів та погіршує фінансові результати діяльності банку загалом.

По-третє, в основі оптимізації ресурсного потенціалу має бути принцип достатності ресурсів: обсяг залучених ресурсів повинен бути не менше і не більше обсягу, необхідного для прибуткової та стабільної діяльності банку. Розміщення банками залучених ресурсів повинно здійснюватися відповідно до заздалегідь розроблених програм, які передбачають контроль та аналіз виконання програмних заходів.

По-четверте, процес оптимізації структури пасивів повинен передбачати якісне удосконалення механізмів обслуговування вже існуючих клієнтів та залучення нових (наприклад, створення відділу для обслуговування VIP-клієнтів). Банкам необхідно розширяти спектр операцій та послуг на користь клієнта (до прикладу, трастові операції, відкриття депозитних рахунків із гнучким режимом користування тощо).

Досягнення стратегічної мети оптимізації ресурсного потенціалу банків передбачає виконання тактичних завдань банку, серед яких основними є:

1. Дотримання розміру власних ресурсів, необхідних та достатніх для забезпечення фінансової стійкості банку (досягнення оптимального рівня ліквідності), а також розширення діапазону активних операцій банку (досягнення оптимального рівня прибутковості і рентабельності).
2. Формування ресурсної бази для виконання своїх зобов'язань перед клієнтами (досягнення оптимального рівня ліквідності), а також розширення діапазону активних операцій банку (досягнення оптимального рівня прибутковості та рентабельності).
3. Організація ефективного управління ризиками формування та розміщення ресурсів банку (досягнення оптимального рівня прибутковості та фінансової стійкості).

Таким чином, у сучасних умовах пріоритетним завданням банківського менеджменту є процес формування ресурсів, оптимізація їхньої структури та якості управління джерелами коштів, які формують ресурсний потенціал банку. Розробка ефективної політики формування ресурсної бази банку передбачає визначення алгоритму управлінських дій із врахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників впливу та організації ефективної системи ризик-менеджменту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У підсумку слід зазначити, що сучасний стан банківської системи визначається змінами в економіці, їх позитивними та негативними проявами, особливостями пристосування банків до реальних умов ділового, правового, соціально-політичного середовища, новими акцентами та розподілом сфер впливу між учасниками ринкових процесів, у тому числі між учасниками фінансового ринку. З іншого боку, стабільність економіки країни залежить від надійності та фінансової стійкості банківського сектору, що, в першу чергу, визначається його ресурсним потенціалом. Зважаючи на ситуацію, що склалася сьогодні у банківській сфері, фахівці пропонують НБУ здійснити низку заходів для підтримки ресурсної бази банківської системи, зокрема такі, як:

- зниження резервних вимог НБУ;
- активне використання нових інструментів рефінансування банків;
- удосконалення нормативної бази формування та використання резервів на покриття кредитних ризиків;
- удосконалення вимог до формування капітальної бази банків, наближення її до світових стандартів у відповідності до Базельської угоди тощо.

До основних завдань процесу забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банків експерти відносять:

- формування власних ресурсів в обсягах, що забезпечують розвиток та фінансову стійкість банку;
- забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу банку;
- постійне узгодження обсягів, часових і вартісних характеристик пасивних операцій з поточними і прогнозованими активними операціями за допомогою контролю динаміки руху депозитних коштів, що найбільшою мірою сприяють забезпеченню відповідної ліквідності балансу;
- підтримання резерву вільних грошей на мінімальному рівні;
- використання джерел, які дають змогу мінімізувати витрати на залучення коштів;
- оптимізацію процентних ставок за депозитами і ощадними вкладками залежно від строків та інших характеристик;
- потенційні можливості банку формувати свої ресурси.

У контексті досліджуваної теми подальшого вивчення вимагають проблеми розробки та ефективної реалізації сучасних стратегій банківської діяльності у сфері ресурсного забезпечення, а також формування дійової системи антикризового ризик-менеджменту у банках.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Українського кредитно-рейтингового агентства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ucra.com.ua>.
4. Щербакова О. Підсумки реалізації грошово-кредитної політики у 2013 році / О. Щербакова // Вісник Національного банку України. — № 3. — 2014. — С. 6-12.

Одержано 15.09.2014 р.